

ชุดการสังคายนาภูมิปัญญาการบวชไทย: ๓

คำอธิบาย ศีลาจารึก

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

(วัดโพธิ์)

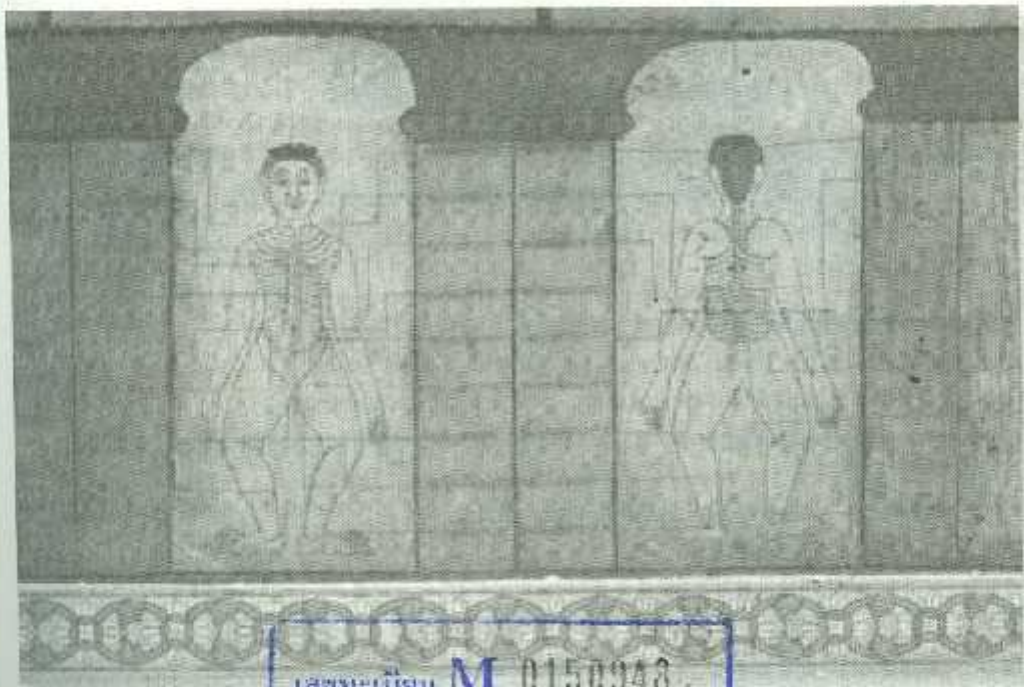
สำนักงานข้อมูลและคลังความรู้
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

ชุดการตั้งคานขานภูมิปัญญาการบวชไทย: ๓

คำอธิบายศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)

เลขทะเบียน M 0150343

วันลงทะเบียน ๓๑ ส.ค. 2560

เลขเรียกหนังสือ

สำนักงานข้อมูลและคลังความรู้
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

ชุดการสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทย: ๓

คำอธิบายศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภญ.สำลี ใจดี ประธานมูลนิธิสภาฯรณรงค์กับการพัฒนาและมูลนิธิเพื่อนำการแพทย์แผนไทย
นายแพทย์สุเทพ วัชรปิยานันท์ อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
นายแพทย์ปราโมทย์ เสถียรรัตน์ รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

บรรณาธิการ	ดร.วัยมี จันทร์เกษ	ดร.ภก.มงคลดี สันติวิภูภ	อ.สุภาวรัตน์ สุวรรณพงษ์
กองบรรณาธิการ	สมชาย ช่างแก้ววัฒน์ วันดา คำทองษา	พิเชษฐพล นางาม ศวีทยา จันทว	ชูโมยะ เค็งสากะ
ผู้ทรงคุณวุฒิและ ครุฑนอานวดไทย	นพ.ประพนธ์ เกตุรากาศ ส.ณิโรจน์ นิลลฤกษ์ อ.โรจน์ นนท อ.คุณฉวี เมธารินทร์	อ.สันติสุข ไสภะเสรี อ.สาอาภา เสาวภรณ์ อ.สนธิะ วงษ์กะวัน อ.สาริทธิ ศรีวิบูลย์	อ.เกรียง อภัยนิคม อ.ธงชัย ย่อนน้อย อ.กรรณล เอี่ยมชนะนาศ อ.ขวัญ รัชย์แก้ว

จัดทำโดย สำนักงานข้อมูลและคลังความรู้
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข
<http://www.dtam.moph.go.th/>

ข้อมูลทางบรรณการของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, สำนักงานข้อมูลและคลังความรู้.

ชุดการสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทย: ๓ คำอธิบายศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
(วัดโพธิ์)-นนทบุรี: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, ๒๕๖๐.
๑๕๑ หน้า. -- (ชุดการสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทย: ๓).
๑. การนวด. I. ชื่อเรื่อง.

615.822

ISBN 978 616 11 3242 2

ประสานงาน	ลลภา ศรีโคตร	จุฑาพร ภูเวียง	จึงนมา ศรีสุวรรณ
ออกแบบเนื้อหา	ชนิษฐา นกนอยม	ชอกแบบปก	ชัยณรงค์ ศาพพงาม
จัดพิมพ์โดย	กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย		
พิมพ์ครั้งที่ ๑	มกราคม ๒๕๖๐ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม		
พิมพ์ที่	ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจียงอสม ภาควิชาเวชศาสตร์สุขภาพสุโขทัย		

คำนำ

ในปัจจุบันองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนนั้น แม้มีอยู่มากมายหลากหลาย มีการปฏิบัติใช้รักษาผู้คนแล้วได้ผลมาแต่โบราณกาล แต่ด้วยเวลาที่ผันผ่านไปองค์ความรู้เหล่านั้นบางส่วนก็มีความคลาดเคลื่อน ไม่เป็นระบบ และบางแห่งก็ไม่สามารถนำมาต่อยอดความรู้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการได้

ด้วยเล็งเห็นว่าความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยนั้นมีความสำคัญต่อชาติและมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ วิทยาการ ความรู้เหล่านี้จึงควรได้รับการชำระให้ทันสมัยและทำให้เป็นระบบ ผ่านกระบวนการ “สังคายนา” ที่ต้องอาศัยการระดมสมอง รวบรวมความรู้และประสบการณ์ในการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญหลายภาคส่วน และนำความรู้ที่ได้รับการชำระแล้วมาถ้อยแถลงและสร้างคุณค่าให้วงวิชาการแพทย์แผนไทยและประเทศชาติต่อไป

โครงการสังคายนาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในตำราการแพทย์แผนไทยแห่งชาติ จึงดำเนินการบนพื้นฐานของหลักการข้างต้น โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาระบบสารสนเทศองค์ความรู้ดิจิทัลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของประเทศไทย (TTDKL) ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานข้อมูลและคลังความรู้ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เพื่อการสังคายนาองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยและยาเสพติดต้น เืองต้นที่อยู่ในตำราแพทย์แผนไทยโบราณ และมีเป้าหมายในการสร้างต้นแบบการจัดการระบบภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่ผ่านการถ่ายทอด บริหารรด สังคายนา และพัฒนาให้มาตรฐานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของประเทศ (TIDKC) ที่มีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ รวมถึงมีการบันทึกลงในระบบดิจิทัล และการสร้างเครือข่ายการสังคายนาการแพทย์แผนไทยและยาเสพติดต้นของประเทศ ผ่านการดำเนินงานร่วมกันของผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย ทั้งหมอนวดและหมอเวชกรรม ในการคัดเลือกและศึกษาวิเคราะห์ จัดจำแนก

องค์ความรู้ในคัมภีร์ ตำรา แผนนวด ศิลาจารึก และประติมากรรมฤๅษีคัตตะน โดยได้
คัดเลือกแหล่งความรู้ที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์ ๕ รายการ คือ

๑. กล้ามเส้นสืบ ในตำราโรคคันทานคำฉันท์ ๑๑
๒. คัมภีร์แผนนวด ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)
๓. คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑-๒ ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒
๔. จารึกตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร
๕. ลมุดภาพโคลงฤๅษีคัตตะน (โคลงภาพฤๅษีคัตตะนต่างๆ ๔๐ รูป)

โดยจัดทำเป็นหนังสือ ชุดการสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทย ๔ เล่ม ประกอบด้วย

๑. คำอธิบายกล้ามเนื้อเส้นสืบในตำราโรคคันทานคำฉันท์ ๑๑ และแผนนวดคว่ำในจารึก
ตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

๒. คำอธิบายลมุดภาพโคลงฤๅษีคัตตะน

๓. คำอธิบายศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)

๔. คำอธิบายคัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑-๒ ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕
เล่ม ๒

การสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทยในตำราการแพทย์แผนไทยแห่งชาติ เป็นงาน
การศึกษาร่วมกันของคณะอนุกรรมการและคณะทำงานฯ ศูนย์นวดไทย หน่วยความร่วมมือ
ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ตลอดระยะเวลา ๑ ปี ซึ่งประกอบด้วยส่วนของการจำแนก
ศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ และส่วนของการสังคายนาภูมิปัญญาที่ได้จากตำรา การแพทย์
แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก บลจ.อบ.คุณคณะอนุกรรมการ คณะทำงานฯ และวิทยากร
ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ร่วมกันศึกษา วิพากษ์ และพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการ
สังคายนาให้มีความสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์ต่อการแพทย์แผนไทยต่อไป

นายแพทย์สุเทพ จีรปัญญาพันธ์

อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

คำชี้แจงและหลักเกณฑ์

ในการสังคายนานุมิปัญญาการนวดไทย

การสังคายนานุมิปัญญาการนวดไทย เล่ม ๓ คือ ทำอธิบายศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) โดยศึกษาองค์ความรู้ใน “ศิลาจารึกแผ่นดินนวดวัดโพธิ์ พ.ศ. ๒๓๗๕”

ความหมาย

การสังคายนานุมิปัญญาการนวดไทย หมายความว่า การสังเคราะห์ตำรา คัมภีร์จารึกที่เกี่ยวกับการนวดไทย ซึ่งปรากฏในแผ่นดินไทยมากกว่า ๑๐๐ ปี และได้ถ่ายทอดความรู้สืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้ได้องค์ความรู้ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ตรงกันกับต้นฉบับเดิม เกิดกระบวนการตีความ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการถ่ายทอดการรักษาสืบไปได้ในอนาคต

การคัดเลือกตำรา

๑. เป็นตำรา คัมภีร์ จารึกที่เกี่ยวข้องกับการนวดไทยดั้งเดิมก่อนที่การแพทย์แผนปัจจุบันจะเข้ามามีอิทธิพลทางการรักษาโรค

๒. เป็นตำรา คัมภีร์ จารึกการนวดที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักทฤษฎีเส้นประธานสิบ ซึ่งเป็นทฤษฎีดั้งเดิมของวิชาการนวดไทย

คณะกรรมการ (คทง.)

ดำเนินการโดย “คณะกรรมการเพื่อดำเนินการสังคายนานุมิปัญญาการนวดไทยในตำราการแพทย์แผนไทยแห่งชาติ” ตามคำสั่งกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่ ๗๘/๒๕๕๘

กระบวนการสังคายนา

๑. การศึกษาบริบทของความรู้

๑.๑ การศึกษาองค์ความรู้ที่ปรากฏอยู่ในตำรา คัมภีร์ จารึก เพื่อช่วยให้เข้าใจถึงสภาพทางสังคม ตลอดจนการให้ครมามีความหมายต่อสุขภาพ และความเจ็บป่วยในยุคสมัยนั้น ที่อาจแตกต่างจากปัจจุบัน

๑.๒ การศึกษาประวัติศาสตร์ของตำรา คัมภีร์ จารึก ได้แก่ ประวัติศาสตร์ในยุคสมัยที่เกี่ยวข้อง ประวัติความเป็นมาของตำรา ความสำคัญของตำรา และประวัติผลงานของผู้แต่ง ผู้เรียบเรียง ผู้คัดลอก ผู้เขียนภาพ

๑.๓ การทบทวนวรรณกรรม ศึกษาการตีความเนื้อหาความรู้ของการศึกษาก่อนหน้านี้

๑.๔ ศึกษาเนื้อหาความรู้ โดยคณะทำงานร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ตำรา ซึ่งแบ่งวิธีการศึกษาหลัก ดังนี้

๑) วิเคราะห์ภาพรวมเนื้อหา

๒) จำแนกความรู้เป็นหมวดหมู่ชัดเจน จัดเป็นกลุ่ม ชื่อโรค ลักษณะอาการ สมบัติโรค ตำแหน่งจุดและแนวเส้นนวด ตำรายาที่เกี่ยวข้อง

๓) วิเคราะห์ความหมายของศัพท์เฉพาะ

แหล่งที่มาของคำศัพท์และตำราที่ใช้ประกอบการค้นคว้าอ้างอิง

๑. พจนานุกรม ศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๖. (๕๖๖ หน้า).

๒. ศัพท์แพทย์ไทย พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ประชาสัมพันธ์ จำกัด; ๒๕๕๖. (๒๖๒ หน้า).

๓. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสศ. ลาดพร้าว; ๒๕๕๕. (๑,๐๑๕ หน้า).

๔. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕ พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์; ๒๕๕๖. (๑,๕๔๔ หน้า).

๕. จารึกตำรายาวิตรรายโหรสรามราชวรวิหาร ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษย์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗. (๓๑๐ หน้า).

๖. ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๑ ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษย์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗. (๒๐๕ หน้า).

๗. ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๒ ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษย์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗. (๕๕๒ หน้า).

๘. ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓ ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษย์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์; ๒๕๕๗. (๔๑๖ หน้า).

๙. ความหมาย/องค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการตีความ วิเคราะห์และสังเคราะห์ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ตรงกันกับต้นฉบับเดิม โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการนวดไทยและคณะทำงาน เพื่อดำเนินการสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทย (คทง.)

การเขียนอ้างอิงหนังสือคำศัพท์

การเขียนความหมายของคำศัพท์ (.../...) หมายถึง (ลำดับหนังสือที่ใช้อ้างอิง/ระบุเลขหน้าของหนังสือ) โดยใช้หนังสืออ้างอิงตามที่ระบุไว้ในข้อ ๑-๕ และระบุเลขหน้าไว้เพื่อประโยชน์ต่อการค้นคว้าต่อไป

(คทง.) หมายถึง ความหมายที่หนังสืออ้างอิงระบุไว้ในข้อ ๕

ตัวอย่างเช่น

ขมปาก ตูโน ปากหวาน ปากขม ปากเปรี้ยว

อาการรู้สึกเสีมีอนมีรสหวาน ขม หรือเปรี้ยว อยู่ในปาก หรืออาการรู้สึกรับรสผิดปกติเมื่อรับประทานอาหาร (๒/น. ๑๒๕)

(๒/น. ๑๒๕) หมายความว่า ค้นหาความหมายของคำศัพท์ได้จากหนังสือลำดับที่ ๒ คือ ศัพท์แพทย์ไทย หน้า ๑๒๕

สารบัญ

	หน้า
บทนำ.....	๑
ส่วนที่ ๑ การจำแนก และวิเคราะห์ องค์ความรู้	
“ศิลาจารึกแผ่นนวดวัดโพธิ์ พ.ศ. ๒๓๗๕”.....	๓
๑. ประวัติการสร้างและความสำคัญ ของ “ศิลาจารึกแผ่นนวดวัดโพธิ์”.....	๔
๒. ลักษณะของศิลาจารึกแผ่นนวดวัดโพธิ์.....	๘
๒.๑ ลักษณะทางกายภาพและการจัดวาง.....	๘
๒.๒ ลักษณะแบบแผนการจารึกแผ่นนวด.....	๘
๒.๓ ลักษณะทางเนื้อหา.....	๙
๒.๔ คำอธิบายเครื่องหมายต่าง ๆ ในศิลาจารึกแผ่นนวดวัดโพธิ์.....	๙
๒.๕ ลักษณะอักษรวิธินิโคลาจารึกแผ่นนวดวัดโพธิ์.....	๑๑
ส่วนที่ ๒ การสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทย	
ใน “ศิลาจารึกแผ่นนวดวัดโพธิ์ พ.ศ. ๒๓๗๕”.....	๑๓
๑. การศึกษาวิเคราะห์ และสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทย.....	๑๔
๒. รูปภาพจากศิลาจารึกแผ่นนวดวัดโพธิ์ ๖๑ รูป ประกอบด้วย ลักษณะแขนงมหต และคำ/ข้อความเดิมที่ปรากฏบนจารึก.....	๑๕
๓. การจำแนก โรค/อาการ /เส้น /ลม/สนุกรู้นโรค จากคำอธิบายแผ่นนวด จำนวน ๓๑๕ คำ.....	๔๕

๕. คำอธิบายตำแหน่งของจุดที่แก้อากาโร ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ เส้นประธานสิบ (รูปที่ ๑-๑๘) มีจำนวนทั้งสิ้น ๓๖๓ จุด.....	๕๖
๕. ดัชนีคำศัพท์ที่ปรากฏในศิลาจารึกแสนหวัดวัดโพธิ์.....	๑๓๒
๖. คำอธิบายศัพท์เพิ่มเติมจากคณะทำงาน (คทง.).....	๑๔๓

ภาคผนวก.....	๑๔๗
--------------	-----

๑. หนังสือขออนุญาตใช้หนังสือและภาพถ่ายด้านฉบับ ของมูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา.....	๑๔๘
๒. คำสั่งกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่ ๕๔๕/๒๕๕๓.....	๑๔๙
๓. คำสั่งกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ที่ ๓๘/๒๕๕๘.....	๑๕๐
๔. ประวัติย่อคณะทำงานสังคายนาภูมิปัญญาการนวดไทย.....	๑๕๓